

ÉRSZEGI MÁRK AURÉL

A MAGYAR KATOLICIZMUS HOZZÁJÁRULÁSA A VILÁGEGYHÁZ KÜLDETÉSÉHEZ

KIVONAT: A magyarság minden korszakban bekapcsolódott a nagy egyházi mozgalmakba és vállalkozásokba zarándoklatok, missziók, segélyezések, szerzetesrendek terjeszkedése formájában. A magyar katolicizmus az egyetemes egyházat sokrétű hozzájárulásával tudta gazdagítani, hol Magyarországról kiinduló szervezett keretek közt, hol egy-egy kiemelkedő személyiség munkássága révén. A magyar hozzájárulás egyes fejezetei részlegesen feldolgozásra kerültek az utóbbi évtizedekben, ugyanakkor tanulságos egy átfogó kép felvázolása, a magyar szerepvállalás nemzetközi helyének és kontextusának illusztrálása.

A kereszténység felvétele óta folyamatos volt a magyarok jelenléte a mindenkori fontosabb nemzetközi kegyhelyeken. Több városban kápolnák, zarándokházak és kollégiumok is létesültek a magyar hívek befogadására és a papság képzésére.

A kereszténység nemzetmegtartó erejét a határon túli, illetve a kivándorolt magyarság még inkább megtapasztalhatta, amit az anyanyelvi vallásgyakorlás helyszínei, a magyar templomok képviselnek. A kivándorolt magyarokat több szerzetes is követte pasztorális megfontolásokból, majd a kommunizmus elől menekülve több rend kisebb-nagyobb közössége költözött külföldre, ahol gyökeret eresztve beilleszkedett a helyi egyházba.

A XVIII. századtól kezdve megfigyelhető a magyar bekapcsolódás a nagy missziós mozgalomba, előbb Latin-Amerikában, majd Afrikában és Délkelet-Ázsiában is. A magyar misszionáriusok a hithirdetés mellett komoly földrajzi, természettudományos és néprajzi megfigyeléseket is végeztek, jellem-

zójük volt a népek és kultúrák megismerése, megbecsülése iránti nyitottság, a kiállás a helyi lakosság érdekében akár a nagyhatalmi törekvésekkel szemben is. Főként a XX. században számos magyar egyházi személy végzett kiemelkedő tudományos munkásságot külföldi, főleg római egyházi intézményekben, vagy töltött be felelős nemzetközi pozíciókat. Különleges érdeklődésre tarthat számot a magyar egyházművészek alkotásainak jelenléte világszerte.

Minden magyar emlék mögött történetek húzódnak meg, amelyek ma is nyitottak a továbbgondolásra, kapcsolatépítésre. Kutatásuk terén is sok még a tennivaló, megismerésük és értékelésük jelentős potenciált tartalmaz.

KULCSSZAVAK: katolicizmus, kegyhelyek, szentek, ereklyék, szerzetesek, missziók

MÁRK AURÉL ÉRSZEGI

The Contribution of Hungarian Catholicism to the Mission of the Universal Church

ABSTRACT: In every era, Hungarians have been involved in the great ecclesial movements and initiatives in the form of pilgrimages, missions, relief work and the expansion of monastic orders. Hungarian Catholicism was able to enrich the universal Church with its multifaceted contribution, sometimes in an organised framework starting from Hungary, sometimes through the work of a single outstanding personality. Some chapters of the Hungarian contribution have been partially researched in recent decades, but it is nevertheless useful to sketch a comprehensive picture, to illustrate the international place and context of the Hungarian involvement.

Since the adoption of Christianity, there has been a continuous presence of Hungarians at the major international shrines of the time. In several towns, chapels, pilgrimage houses and colleges were established to accommodate the Hungarian faithful and to train the clergy.

Hungarians living beyond the borders and those who had emigrated were even more able to experience the nation-preserving power of Christianity, represented by the Hungarian churches, places of worship in their

native language. Several religious followed the Hungarian emigrants for pastoral reasons, and later, fleeing from communism, different smaller and larger communities of the orders moved abroad, where they took root and became integrated into the local Church.

From the 18th century onwards, the involvement of Hungarians in the great missionary movement can be observed, first in Latin America, then in Africa and Southeast Asia. In addition to preaching faith, Hungarian missionaries also conducted significant geographic, natural and ethnographic observations. They were characterised by their openness to learning about and appreciating peoples and cultures, and by their support for local populations, sometimes even against the ambitions of great powers. In the 20th century in particular, many Hungarian ecclesiastics performed outstanding scientific work in ecclesiastical institutions abroad, especially in Rome, or held responsible international positions. Of particular interest is the presence of sacred art pieces by Hungarian artists worldwide.

Behind every Hungarian memory there are stories that are still open for further reflection and networking. There is still a lot to be done in the field of research, and their understanding and evaluation hold considerable potential.

KEY WORDS: Catholicism, shrines, saints, relics, monks, missions

Bevezetés

Alaptörvényünk preambuluma, a Nemzeti hitvallás fontos kijelentéseket tesz a magyarság és a kereszténység kapcsolatáról:

Büszkék vagyunk arra, hogy Szent István királyunk ezer évvel ezelőtt [...] hazánkat a keresztény Európa részévé tette. [...] népünk évszázadokon át harcokban védte Európát, s tehetségével, szorgalmával gyarapította közös értékeit. Elismerjük a kereszténység nemzetmegtartó szerepét. [...] Hisszük, hogy nemzeti kultúránk gazdag hozzájárulás az európai egység sokszínűségéhez.

Nem kétséges, hogy számunkra a kereszténység identitást meghatározó tényező, nemzetmegtartó erő – kisebbségben és emigrációban élő közösségeink esetében még hangsúlyosabban. Fontos azt is tudatosítani, hogy a kereszténység egyúttal összekötő kapocs más nemzetekkel, a világ meszei vidékeivel. Fokozottan érvényes ez a megállapítás a katolicizmusra, nem csupán, mert hazánk számszerűen legnagyobb felekezetéről van szó, hanem mert a katolikus egyház egy páratlan egyetemes (globális) tényező, meglehetősen egységes szervezettel és célrendszerrel, ugyanakkor erős lokális kötődéssel.

Azt talán jobban ismerjük, mi az, amit mi kaptunk a katolikus hit és az egyház révén, ugyanakkor érdemes átgondolni – és megbecsülni –, mivel gazdagította a magyarság a katolikus egyházat világszerte. Ezen kép kidolgozása közben egyértelművé válik, hogy a magyarság mindig bekapcsolódott valamiképpen az adott történelmi kor egyházi mozgalmába, részt vett annak nagyobb vállalkozásaiban. Ezen mozgalmak és vállalkozások egyes fejezeteit képezik: a hitgyakorlás jellegzetes kereteit adó zarándoklatok; nemzeti szentjeink példája; a hitterjesztés (missziók); a katolikus egyház „motorját” képező szerzetesrendek terjeszkedése; a civilizációt építő művészetek és tudományok művelése; valamint az emberiség, s különösen a rászoruló közösségek életének jobbá tételét célzó karitatív tevékenység. Jelen írásban ezen fejezetekbe lapozunk bele, a teljesség igénye nélkül, mégis az összkép felvillantásának ambíciójával.

Magyar szentek

Magyar Madonnák

Ha a világszerte legismertebb Mária-ábrázolások és típusok közé nem sorolhatók is, három „magyar Madonna” tisztelete mégis elterjedt külföldön. A Magyarok Nagyasszonyának kultusza sajátosan hazai, de illeszkedik más nemzetek Mária-tiszteletéhez, akik szintén saját „mennyei édesanyjuknak” tekintik a Szűzanyát. A tiszteletére szentelt templomok és kápolnák elsősorban a külföldi magyarság főbb központjaiban létesültek, de ábrázolás szint-

jén még gyakrabban találkozni vele. A vatikáni¹ és a washingtoni Magyarok Nagyasszonya-kápolnákon túl megemlíthetjük Kanadában a montréalai (QC), a vancouveri, a wellandi (Ontario) magyar templomokat, az USA-ban pedig South Bend (IN) Our Lady of Hungary plébániáját és katolikus iskoláját.²

Csíksomlyó jellegzetes kegyszobrát 2019-es látogatása alkalmával Ferenc pápa Arany Rózsa adományozásával tisztelte meg, s ezzel a kegyhelyet a legjelesebb kegyhelyek sorába emelte. A legújabb időkben a Somlyói Szűzanya szobrának másolata más földrészekre is eljutott. Youngstownban (USA, OH) 1963-ban építették fel magyar ferencesek az amerikai csíksomlyói kegyhelyet (Shrine of Our Lady Comforter of the Afflicted), ahol 1992-ig magyar atyák szolgáltak.³ Az Argentínai Katolikus Magyarok Szövetségének székháza, a Mindszentynum 1979-ben készült el, kápolnájában 2009 óta őrzik a kegyszobor másolatát (Simon Péter székely faragó műve, 1965), amely eredetileg a plátanos angolkisasszonyok intézetében állt. Az iraki Erbilben 2018-ban magyar támogatással felépített Marya Mana katolikus iskola számára Bőjte Csaba OFM juttatta el a kegyszobor mását.⁴

A Pócsi Szűzanya kultusza már a XVII. század végén elkezdett külföldön is terjedni, eleinte az eredeti kegykép Bécsbe szállítása miatt, később a kivándorolt magyarok révén.⁵ A bécsi Szent István-dóm baldachinos mellékoltárán őrzik 1697 óta az eredeti pócsi kegyképet, de Bécsben további másolatai is megtalálhatók.⁶ Csakúgy, mint Ausztria,⁷ Dél-Németország⁸ vagy éppen Svájc⁹ egyes településein. Sőt a kivándorló görögkatolikusok magukkal vitték a Pócsi

1 Németh 2007.

2 *Our Lady of Hungary Art & Architecture.*

3 Lásd Mészáros 1967. Lásd még: Mohay 2020, 91–94.

4 „Az ünnepség során átadták Bőjte Csaba ajándékát, a csíksomlyói Szűz Mária szobor másolatát, mely hátoldalát az erdélyi gyerekek aláírásukkal látták el”. In Marya Mana 2019.

5 Lásd Földvári 2020, 304–308.

6 Leopoldau, Nepomukkirche; Lichtental.

7 Pl. Salzburg: Gnigl; Weichselbaum: Pfarre Maria Bild; Telfs; Stranzendorf; Altenfelden-Unterfeuchtenbach: Wallfahrtskapelle Maria Poetsch.

8 Passau; Vornbach; Kindsbach.

9 Kerns: Siebeneich-kapelle; Vals, Camp: Wallfahrtskapelle St. Maria; Centovalli, Verdasio.

Szűzanya kultuszát az USA-ba is.¹⁰ Így létesült a Burton (OH) melletti Máriapócsi Miasszonyunk Kegyhely 1956 nyarán.¹¹

Magyar „háromkirályok”

Az Árpád-ház szentjeinek tisztelete mindenütt megtalálható, ahol magyarok élnek a világban: Magyarországon és a határon túl vagy a diaszpóra közösségeiben. A magyar szentek és boldogok külföldi tisztelete sokszor az adott nép és a magyarság közötti mély történelmi kapcsolatok tanújele, máskor egy-egy személyiség különleges kezdeményezésére vezethető vissza.

A magyar „háromkirályok”, István, László és Imre herceg kisebb-nagyobb ereklyéi megtalálhatók a határon túli magyar közösségekben és a közép-európai országok majd mindegyikében, s ugyanígy a külföldi magyar kápolnában is (Aachen, Róma, Krakkó, Washington). Az Amerikába, illetve Ausztráliába¹² kivándorlók is magukkal vitték kultuszukat, hogy származásukra emlékeztesse őket.

Szent István és Szent László a zágrábi székesegyház társvédőszentjei, ahol István király koponyaereklyéjét, László királynak pedig karereklyéjét tisztelik. A török korban több jeles ereklye került Dubrovnikba: Szent István koponyaereklyéje ma a domonkos kolostor kincstárában, állkapcsa pedig a székesegyházban található.¹³ Szent László karereklyéjét a ferences kolostorban, lábereklyéjét pedig ugyancsak a székesegyházban őrzik. László király állkapcsa pedig a XVI. század óta Bologna egyik templomában található.

István király tisztelete a kivándorolt magyarok révén eljutott az Egyesült Államokba (pl. Passaic, Chicago,¹⁴ New York magyar templomai), Kanadába

10 Pl. Johnstown (PA) Cambria City negyedében az egykori Szent Imre magyar templom helyén létesült nemrég a kelet-európai hagyományokat megtestesítő emlékpark, benne a kicsiny Kerti Máriapócs Kegyhellyel (The Mariapocs Garden and Shrine). Továbbá 1963–2016 között működött a „Matawani Máriapócs” bazilita kolostora (Monastery of Basilian Fathers of Mariapoch); lásd Földvári 2019, 202–204.; 2018, 30–32.

11 Honlapja: <https://www.shrineofmariapoch.com/>. Bővebben lásd Erdei 2005, 66–68.

12 Lásd Domaniczky, 2019, 9–22.

13 Radelj 2000, 1032–1048.

14 <http://stephenchurch.org/>

(hamiltoni magyar templom¹⁵), Brazília (Vila Anastácio, Jaraguá do Sul), Peruba (Parroquia San Esteban Rey de Hungria, Lima), de misszionáriusok révén Indiába és Indonéziába¹⁶ is. Az olaszországi Padovában az 1956-os forradalom emlékére szentelték az akkori legújabb templomot a magyar államalapító tiszteletére.

Madridban a XVII. századi Szent Antal-templom (San Antonio de los Alemanes) oldalfalain Luca Giordano freskói a hit védelmében jeleskedő királyok és királynők sorában Szent Istvánt és Imrét is ábrázolják. Szent Imre herceg ereklyéjét őrzik a firenzei Medici-kápolnában. Mexikóváros Juarez városrészének (Colonia Juárez) Jézus Szíve-temploma (Templo del Sagrado Corazón de Jesús) számára a helyi 1956-os emigráns magyarok hét ablaküveget adományoztak, amelyek többek között Szent Istvánt (a Magyarok Nagyszűzével) és Szent Imre herceget ábrázolják.

A franciaországi Aurillac melletti Saint-Simon falu Szent Zsigmond-templomában az ott született II. Szilveszter pápa tiszteletére Szinte Gábor nagy méretű freskókon ábrázolta a Szent Koronát és István királyt (2003–2005).¹⁷

Szent László király tiszteletét hirdeti több templom az Egyesült Államokban (pl. St. Ladislav Church, Westlake¹⁸ – Ohio; Saint Ladislaus Parish – Chicago; St. Ladislaus Church – New Brunswick; St. Ladislav – Columbus; St. Ladislaus – Bevent, Hatley, Wisconsin; St. Ladislaus Church – Hempstead, NY;¹⁹ Wheeling, West Virginia²⁰, Saint Ladislaus – Chicago, IL;²¹ Saint Ladislaus, Ohio²²).

A litván főváros, Vilnius székesegyházának is Szent László a társvédőszentje, XVIII. századi oldalkápolnája, rajta a szent szobrával (1863) mostanában újul meg, a Magyar Katolikus Püspöki Konferencia közreműködésével.

15 <https://www.ststephenhamilton.church/>

16 San Stephanus Katang iskola Flores szigetén.

17 Szinte 2005.

18 <https://case.edu/ech/articles/s/st-ladislav-church>

19 <https://www.stladislaus.church/29/parish>: lengyel plébánia.

20 <https://www.ohiocountylibrary.org/research/wheeling-history/3598>: lengyel alapítású plébánia.

21 <https://stladislauschicago.org/en/parish/history/>: lengyel alapítású plébánia.

22 <https://www.ohiocountylibrary.org/research/wheeling-history/3598>

További magyar szentek és jelöltek

A külföldön „magyarországinak” nevezett Árpád-házi Szent Erzsébetet a ferences rendnek köszönhetően a leginkább egyetemes szentek sorában szinte minden országban tisztelik, ahol a katolikus egyház jelen van. Erzsébet a németországi Wartburg várában élte le élete nagy részét, ahol ma freskók idézik fel annak jeleneteit. Marburgban halt meg, és ott található sírja is. 2002-ben hitelesített fejképlékét az olaszországi Viterbo Szent Ferenc-templomában őrzik, szívét pedig a franciaországi Cambrai székesegyházában, amelynek építéséhez maga is hozzájárult adományával. Világszerte számos egyházi és világi intézmény őrzi Erzsébet nevét. Utóbbiak között megemlítendő a sevillai Szent Erzsébet Királyi Szépművészeti Akadémia (Real Academia de Bellas Artes de Santa Isabel de Hungría).²³ Továbbá ő Kolumbiában a bogotái érsekiség védőszentje: a székesegyházban külön kápolnát szenteltek neki, ahol egy ereklyéjét is őrzik.

A XX. században Tiszteletreméltó Mindszenty József bíboros (1892–1975) volt az a magyar katolikus személyiség, akinek tisztelete a kommunizmussal szembeálló vértanú egyház jelképeként világszerte elterjedt. Emlékezete különösen élénk azokban az országokban, ahová személyesen is ellátogatott 1971–1975 között. Ezen Bécsből kiinduló lelkipásztori körútjai során több mint félszáz városban vett részt különböző rendezvényeken, hogy hitükben megerősítse és összefogásra buzdítsa a világszerte élő magyarokat: Németország, Kanada, Egyesült Államok, Kolumbia, Venezuela, Dél-afrikai Köztársaság, Ausztrália, Új-Zéland. Emlékét szobor örökítette meg többek között a New Brunswick-i Szent László-templom mellett és a sydney-i Szent Erzsébet Otthonnál, emléktábla a bogotái székesegyházban. Palau szigetén Kororban az 1949-ben alapított katolikus középiskola vette fel s viseli a mai napig is Mindszenty nevét (Mindszenty High School).²⁴

23 Történetét lásd Orejon 1961, XII. A Szent Erzsébet elnevezés felvételére először 1896-ban született javaslat, és 1936-ban valósult meg. Jelenlegi székházában, a sevillai Casa de los Pinelos-ban Esteban Murillo *Santa Isabel de Hungría curando a los niños* című festményének XIX. század végi Eduardo Carrió-féle másolatával őrzik a névadó emlékét.

24 Lásd Hezel 2003; Mindszenty 2020.

Missziók

A hit és más népek java iránti lelkesedés számos magyar misszionáriust vezetett különböző földrészekre. Bekapcsolódtak az egyháznak az egész világot átfogó missziós küldetésébe. Magyar hátterük, identitásuk jellemzően nyitottá tette őket más népek és kultúrák megismerése, megbecsülése iránt. A tény, hogy nem valamely gyarmatosító nagyhatalom nevében érkeztek, könnyebben elfogadhatóvá tette őket a helyi közösségek szemében. Akikért nem egyszer kiálltak a külső nagyhatalmi törekvésekkel is szembeszállva.²⁵

Dél-amerikai magyar misszionáriusok

Dél-Amerika volt a XVIII. században a magyar jezsuiták tevékenységének fő színtere, akik spanyol, illetve portugál vezetéssel vállaltak részt a misszióban. A magyar misszionáriusokat a hit hirdetése és távoli vidékek, népek, kultúrák megismerése vezérelte, nem egyszer az őslakosok pártját fogták a hatóságokkal szemben (pl. Paraguayban Limp Xavér Ferenc, 1696–1769). Működésüknek mára kevés kézzelfogható jele maradt fenn helyben, de természet tudományos, földrajzi vagy néprajzi feljegyzéseik, kutatásaik hirdetik tevékenységüket.²⁶ A jezsuita rend kiutasítása, majd feloszlata a XVIII. század végén a magyar rendtagokat is súlyosan érintette: többük fogságot szenvedett, sőt börtönben halt meg (mint Fáy Dávid Alajos, 1721–1767, a Lisszabon melletti São Julião-erődben²⁷), ám a legtöbben hazatérve Magyarországra bekapcsolódtak a lelkipásztori szolgálatba.²⁸ Közülük a legismertebb Brentán Károly (1694–1753) volt, aki 1742-ben a quitói jezsuita rendtartomány provinciálisa lett, amit végig is látogatott, és az Amazonason is végighajózott.²⁹

25 Vö. Magyar misszionáriusok 2020. Lásd még: Miklósi 1936. A két világháború közötti időszak magyar misszionáriusait veszi számba Burka 1936.

26 Pl. Éder Xavér Ferenc (1727–1772), Lyro Ignác (1717–1773?), Zachariás János (1719–1772), Orosz László (1697–1773), Asperger Zsigmond [Segismundo] (?–1773).

27 Bangha, 1937.

28 Összefoglalóan lásd Babarcsi 2011. Lásd még: Székásy 1999; Balázs 1991, 31–42.

29 Zajta 2016, 229–257. Lásd még Korányi 2019.

A XX. században is érkeztek magyar misszionáriusok Latin-Amerikába. Domitrovits József SDB (1893–1962) a brazil Amazóniában missziós állomások, templomokat épített, Rio Negro koadjutor püspöke (1950), majd Humaitá első apostoli prelátusa volt (1961). Hasonlóképpen testvére, Domitrovits István SDB (1905–1979), aki például Manausban 1948–1967-ben felépítette a Munkás Szent József-templomot.

Afrikai missziók

Afrika a XIX. század második felében vált elérhetővé a magyarok számára, s csak kisebb számban vállalkoztak ottani misszióra. A mai Mozambik területén létesült Zambézi-misszióban Czimmermann István (1849–1894), Menyhárt László (1849–1897), Rodenbücher István (1872–1948) jezsuita atyák tevékenykedtek.³⁰ Boromában, Zumbóban és Miruruban (Missão de São Pedro Claver de Miruro) sokat tettek a mezőgazdasági termelés javításáért, iskolákat, árvaházakat létesítettek.³¹ A jezsuiták 1910-es kiutasítását követően a boromai misszió több kézen volt, a mozambiki függetlenségi, majd polgárháború idején elhagyták, erősen lepusztult.³² Zumbóban a plébániát ma a Missionários da Consolata kongregáció látja el.

Kínai missziók

1922-től összesen negyven magyar jezsuita érkezett Kínába, ahol francia rendtársaiktól vették át a Hopej (Hebei) tartomány délkeleti részén található Taming (Daming) misszióját.³³ A jezsuita atyák együtt éltek a helyi keresztényekkel, megtanulták és értékelték nyelvüket és kultúrájukat. Több templomot és kápolnát is építettek, az elsőt, kalocsai támogatásból, Szent István király tiszteletére Zsucsiacsajban (Rujiazhai). Elöljárójuk, Szarvas Miklós atya (1890–1965) 1936-tól apostoli prefektusként a Tamingi Egyházmegye első főpásztora lett. Őt 1947-ben apostoli kormányzóként Lischerong Gáspár³⁴ atya

30 Bikfalvi 2009, 85–91.

31 Kicsindi 2003/2, 79–92; Krizsán [é. n.].

32 Lásd Vasconcellos Vilas Boas 2012.

33 Lásd Vámos 2004.

34 Lásd pl. O'Neill – Domínguez 2001, 2369.; Lischerong 2016.

(1889–1972) követte. A magyar misszionáriusok a háborús évek közepette sok megpróbáltatás árán is kitartottak. A későbbi kaohszuungi (Taiwan) érsek, Paul Shan Kuo-hsi bíboros például Lischerong atyának a megszállókkal szemben tanúsított bátor kiállása hatására határozta el, hogy pap lesz.³⁵ Végül az 1950-es évek elején távoznuk kellett az országból.

A magyar jezsuiták kérésére 1926-tól a Kalocsai Szegény Iskolanővérek is missziót vállaltak Kínában. Tamingban, Kaichowban (Puyang), Kinghsienben (Tzing-tSao-ho) és Süchowban (Xuzhou) iskolát, rendelőintézetet, árvaházat, idősothont működtettek.³⁶ 1951-ben a magyar nővéreknek el kellett hagyniuk Kínát, és Ausztráliába mentek. Az addigra már soraikba lépett kínai nővérek viszont ottmaradtak, és ma szociális intézményeket működtetnek Tamingban és Kajfengben.³⁷

A magyar ferencesek 1929 végén indították kínai missziójukat Paokingban (Baoqing / Shaoyang, Hunan tartomány).³⁸ Vezetőjük egy időben az a Károlyi Bernát atya (1892–1954) volt, aki később a magyarországi kommunista diktátúra idején vértanúhalált halt. A magyar ferencesek részt vállaltak Paoking szegényeinek gondozásában; iskolát, árvaházat, kórházat, rendelőintézetet tartottak fenn. A Szentszék 1938-ban megalapította a Paokingi Apostoli Prefektúrát, és P. Lombos Lászlót nevezte ki annak első elöljárójává. A ferencesek 1952-ben távozni kényszerültek, s az amerikai magyarság körében folytatták szolgálatukat.

A Szatmári Irgalmas Nővérek 1933-tól a magyar ferencesekkel együtt szolgáltak Paokingban, ahol többek között létrehozták a Szent Erzsébet Árvaházat.³⁹

35 A bíboros halála alkalmából sugárzott *Tajvan románca: Shan Guoxi bíboros* című 2012. augusztus 25-ei tajvani tévériportban a néhai bíboros említi az epizódot, miszerint a kínai-japán háború első napjaiban iskolájuk igazgatója, Lischerong atya bátran szembeszállt a japán katonákkal, és megvédte a templomban bújtatott menekült nőket és gyermekeket. Amire a későbbi bíboros úgy gondolt vissza: „Nem félt attól, hogy feláldozza a saját életét. Nagyon szeretnék olyan pap lenni, mint ő.” A riportot a *Wikipedia* Paul Shan Kuo-hsi-ról szóló kínai nyelvű szócikke idézi (Paul Shan Kuo-hsi [2022]). Érdekes, hogy a Lischerong atyáról szóló kínai nyelvű szócikk 2021 tavaszán még tartalmazott egy utalást erre az epizódra, amely mostanra eltűnt (lásd *Lischerong atya*).

36 Vö. Lakatos 2020.

37 Kőfalviné 2020, 197–211., 381–382.

38 Kálmán–Vámos 2005.

39 Lásd pl. Kálmán 2003, 77–88.

Tajvan

A magyar jezsuiták az 1950-es években kerültek Tajvanra, ahol Potzuban alapítottak missziót Lischerong Gáspár atya vezetésével, majd több más településen különböző lelkipásztori, nevelési és szociális intézményt működtettek. Sokat foglalkoztak a kínai nyelvvel, szótárt állítottak össze.

Jaeschkó István atya (1911–2009) több kórházat, valamint intézetet hozott létre értelmi fogyatékos gyermekek számára Hszincsuban (Saint Joseph Center for Special Education, Hsinchu City) illetve Kuanhsiban (Catholic Hua Kuang Center, Guanxi). Munkásságát állami részről is magas kitüntetéssel ismerték el, emléke ma is élő.⁴⁰

Bencze István (1906–2002) testvér előbb Hszincsuban létesített asztalosüzemet, ahonnan a legtöbb tajvani templomot ellátta kínai stílusú bútorokkal és templomi kellékekkel. Majd Tajpejben a Fuzsen Katolikus Egyetem (Fu Jen Catholic University) építkezéseiben vett részt, mindenekelőtt a templom berendezésében.

Fülöp-szigetek

Amikor Kínából távozni kényszerültek, több magyar jezsuita került a Fülöp-szigetekre, ahol elsősorban a kínai közösség lelkipásztori szolgálatát látták el, illetve tanítottak. A Manilához tartozó San Juanban alapított Xavier Schoolban Papilla Lajos (1913–2000) atya negyven évig töltött be felelős pozíciókat. Kráhl József (1923–1999) atya előbb Vietnámban tanított, majd a manilai iskolában, s végül Cebuban, a San Carlos egyetemen. Kaufmann József (1915–1985) szintén Cebuban és a Xavier Schoolban munkálkodott.⁴¹ Mindhárman a helyi temetőben nyugszanak, emléküket az iskola könyvtárában 2020-ban állított tábla is őrzi.⁴²

A Fülöp-szigeteken a magyar verbiták is jelentős munkásságot fejtettek ki a második világháború után. Tanítottak, iskolákat, kórházakat, templomokat építettek, részt vettek a papképzésben. Tevékenységükkel hozzájárultak

40 Hu Yi-fen 2009.

41 Lásd beszámolóját: Kráhl 1974, 86.

42 Vízi 2019.

a helyi lakosság szellemi, egészségügyi, oktatási és társadalmi helyzetének javításához. Rácz János (1907–1977) iskolalelkész, igazgató, később kórházlelkész, plébános és szemináriumi rektor volt. Tunkel Viktor (1913–2001) a kelet-mindorói Bacóban templomokat, plébániákat épített, létrehozta a Baco Catholic Schoolt, ahol mindmáig őrzik emlékét, és ahol szobra is áll. Halász Lajos (1927–2015) Nyugat-Mindorón, Sablayanban óvodát, kórházat, főiskolát épített, a Colegio de San Sebastian egyik épülete (Fr. Luis Halasz Gymnasium), és szobra ma is őrzi emlékét.⁴³ Werner József (1929–2017) első-sorban Mindoróban, Naujan, Mamburao és San Jose városokban működött, egy időben rendi előjáróként is. Bellér Lajos (1928–2010) a pangasinani Bin-maley-plébánián szolgált évtizedeken át. Tunkel és Rácz atya sírja Quezon City verbita temetőjében található (Christ The King Garden Of The Divine Word Columbarium), a többiek a rendszerváltoztatás után hazatértek Magyarországra.⁴⁴

Indonézia

A magyar verbiták Indonéziába is eljutottak:⁴⁵ Mészáros Ferenc (1932–2010) és Krump Tamás (1934)⁴⁶ atyák Flores szigetén, a Rutengi Egyházmegyében templomokat, iskolákat – köztük Szent István király tiszteletére⁴⁷ – és kórházat építettek az 1960–70-es években.⁴⁸ Munkásságuk eredményességét mutatja, hogy manapság arról a területről számos verbita hivatás származik.⁴⁹

43 2015-ben munkája elismeréseként Sablayan városi tanácsa hivatalosan is kifejezte részvétét Lajos atya halála miatt, megemlítve benne egyebek mellett, hogy „Sablayan népe őszintén méltányolja a San Sebastian School, most Colegio de San Sebastian és a San Sebastian District Hospital létesítését, mint P. Halász Lajos legnagyobb hagyatékát, amely e város fejlődésének és történetének része, és amelyet Sablayan lakói mindig el fognak ismerni és meg fognak becsülni”. Halász 2016, 2.

44 Lásd Booklet 2020.

45 Lásd Kubassek 2019.

46 Lásd Marten 2020; 2021.

47 SMP Katolik St. Stefanus Ketang-Rejeng, Manggarai, Flores, Nusa Tenggara Timur.

48 Dr. Kubassek János, a Magyar Földrajzi Múzeum igazgatójának közlése nyomán.

49 Mészáros atya emlékére pl. 2020 elején 2500 fát ültettek a Nyugat-Manggarai tartománybeli Wajur falunál, lásd Adir 2020.

India

„Magyar Teréz anyaként” tevékenykedett Indiában Ódor Teréz (1921–2008) orsolyita nővér.⁵⁰ Bihar állam területén több állomáshelyen, de a legtávolabb Bar-dihban végzett kiemelkedő szociális munkásságot: iskolákat, orvosi rendelőket hozott létre, elsősorban lányok részére.⁵¹

Ötven esztendőt töltött Indiában Tömöry Edith (1905–1998) Ferences Mária Misszionárius nővér, művészettörténész. A második világháború alatt római központjukban dolgozott, majd a rendje által létrehozott madrasi (Chennai) Stella Maris College-ba került, ahol megszervezte a művészeti és művészettör-ténet-oktatást. Mindvégig művészettörténetet oktatott, az indiai és a nyugati művészet történetéről máig alapvető fontosságú művet írt.⁵²

Magyar szerzetesközösségek a világban

A kereszténység nemzetmegtartó erejét nemcsak a határon túli, de a kivándorolt magyarság is megtapasztalhatta, különösen az anyanyelvi vallásgyakorlás helyszínei, a magyar templomok tekintetében. A kivándorolt magyarokat több szerzetes követte pasztorális megfontolásokból. A magyarországi kommunis-ta hatalomátvétel és a szerzetesrendek betiltása következtében több szerzetes-rend részben vagy egészen külföldre tette át szervezett működésének kereteit. A kivándorolt magyarságot és más népeket szolgálva készültek a reménykedve várt hazatérés lehetőségére. Számos magyar pap és szerzetes kiválóan megállta helyét a világ különböző pontjain, nem egyszer fontos pozíciókat is betöltve rendjük és a helyi egyház életében.⁵³

A brazíliai São Paulóban letelepedett pannonhalmi bencések 1963-ban épít-tették fel a Morumbi negyedben a Szent Gellért Apátságot (Abadia São Ge-raldo) és mellette az 1978-ban felszentelt Szent Benedek-plébániatemplomot.⁵⁴

50 Gyürki 2021.

51 Lásd még Banghab 2009.

52 Tömöry 1982.

53 Az észak-amerikai papság vonatkozásában lásd Dudás 2020.

54 Pongrácz 2008, 131–135.

A monostor mindmáig a Magyar Bencés Kongregáció része, 1989-től apátságként. Könyvtára és gyűjteménye számos magyar vonatkozást őriz (Museu da Abadia São Geraldo). A magyar bencések São Pauló-i monostora mellett található a Szent Imre Kollégium (Colégio Santo Américo), ahol jelenleg kétezer tanulókat oktatnak a bölcsődétől az érettségiig. A São Paulo egyik legnívósabb oktatási intézményének számító iskola a közeli szegénynegyedben élő gyerekek számára pedig kiterjedt karitatív tevékenységet végez.⁵⁵ A São Pauló-i bencések által alapított s Tóth Veremund OSB perjelről elnevezett általános iskola (EMEF Dom Veremundo Toth) a Paraisópolis városrészben működik.

Ugyancsak a Pannonhalmi Főapátság külföldre menekült hét szerzetese 1957-ben Kaliforniában alapított monostort. A Woodside Priory mellett az európai hagyományokat őrző középiskolát létesítettek, amelynek könyvtára Pannonhalmi nevével viseli.

Az 1950-es években Magyarországról elmenekült zirci ciszterciek a Dallas–Fort Worth-i püspök hívására 1954-ben telepedtek meg a Dallas melletti Irvingben, hogy segítsenek a Dallasi Egyetem létrehozásában.⁵⁶ Az 1958-ra felépült monostor 1964-ben Dallasi Miasszonyunk (Our Lady of Dallas) apátság néven önállóvá vált. Az egyetem mellett tanítanak 1963-ban megnyílt középiskolájukban (Cistercian Preparatory School), és részt vesznek a plébániai lelkipásztori szolgálatban is. Az 1990-es években elkészült templomuk az európai ciszterci hagyományokat követi.

Az amerikai Orange megyében (Silverado, CA) 1961-ben hét csornai premontrai szerzetes alapította meg a Szent Mihály Apátságot (Saint Michael's Abbey), s mellette küsszeminiáriumot. Ez később bentlakásos középiskolaként működött 2020-ig. A bővülő közösség 2021-ben költözött át az újonnan felépített Silverado Canyon-i apátságba, amelynek templomában elhelyezték a csornai Mária-kegykép másolatát is.

Az Argentínában élő sokszínű magyar közösség lelki gondozására az 1930-as években verbita atyák érkeztek, a háború után pedig néhány jezsuita is idekerült. Fontos központjuk volt a Magyarországról menekült angolkisasszonyok (ma:

55 Pongrácz 2005, 101–119.

56 Lásd pl. Órfi 1997.

Congregatio Jesu) Plátanosban létesített intézete és annak Magyarok Nagyszonyja tiszteletére szentelt kápolnája. Érdekesség, hogy a plátanos közösség lelki vezetője egy időben Jorge Mario Bergoglio SJ atya volt, azaz Ferenc pápa, aki a magyar nővérektől saját bevallása szerint sokat tanult a magyarságról.⁵⁷

A magyar piaristák révén telepedett meg a rend az Egyesült Államokban. 1951-ben megalakították az első piarista rendházat Derbyben (NY). Internátust nyitottak, segítettek a plébániákon. 1956-ban a Philadelphia melletti Devonban létesítettek ma is működő iskolát (Devon Preparatory School⁵⁸).

A Magyar Jezsuita Rendtartomány súlypontja a második világháború után Kanadába tevődött át, ahol ellátták a magyar plébániákat (Toronto, Hamilton, Courtland, Vancouver, Montreal és London [Ont.]). 1978-ban Torontóban létesült a magyar jezsuita noviciátus. Az egykori kínai misszió tagjai többségükben a Távol-Keleti Rendtartományban folytatták tevékenységüket.⁵⁹

A XIII. század közepén Magyarországon alapított pálos rend (Első Remete Szent Pál Rendje) hamarosan elterjedt Európa több más országában. Lengyelországban Nagy Lajos király alapította meg Częstochowa Jasna Góra-i monostorát, ahol ma a rend központja található. Rómában a XV–XVII. században több templomuk és kolostoruk is volt. A török háborúk, majd a II. József-féle politika miatt jelenlétük meglehetősen visszaszorult, de a XX. század végén immár Magyarországra is visszatérhettek. Jelenleg a rend megtalálható még Lengyelországban, Erdélyben, Németországban, Olaszországban, Fehéroroszországban, Ukrajnában, Horvátországban, Szlovákiában, Csehországban, Lettorságban, az Egyesült Királyságban, Spanyolországban, a Dél-afrikai Köztársaságban, Kamerunban, Ausztráliában és az USA-ban.

A Jézus Szíve Nővérek Társaságát 1940-ben alakította meg Péterfy Ida nővér (Kassa, 1922–2000).⁶⁰ Modern szemléletű evangelizációs és katechetikai munkájukkal elsősorban családanyákhoz és tanárokhoz fordultak. 1949-ben külföldre távozván előbb Torontóban, majd 1956-ban James Francis McInty-

57 Ezzel kapcsolatban lásd Érszegi 2021.

58 Honlapját, magyar utalások nélkül, lásd: <https://www.devonprep.com/>

59 Lásd Miklósházy 2009.

60 Életéről és tiszteletéről Amerikában lásd Peterfy 2015.

re bíboros érsek hívására a Los Angeles-i Főegyházmegyében telepedtek meg. Northridge-ban hozták létre anyaházukat (Society Devoted to the Sacred Heart of Jesus), 1985-ben Taiwanon, Taibeiben nyitották meg első missziós házukat, ahol azóta is főleg hitoktatással, lelkigyakorlatokkal foglalkoznak, de a katolikus kórházban is dolgoznak. Tevékenységük több más térségbeli országra is kiterjed (Hongkong, Fülöp-szigetek, Szingapúr, Malajzia). 1992-ben visszatértek Magyarországra is.⁶¹

Az 1921-ben alapított, korábban Népleányoknak is nevezett Jézus Szíve Társasága (Societas Jesu Cordis – SJC) hitoktatással, családok gondozásával, szociális munkával foglalkozott. A kommunizmus idején a rend fennmaradása érdekében több nővér külföldre távozott, 1977–1993 között központjuk Kanaadában volt. Itt Manhertz Erzsébet (Lizi testvér) idősothont és nyugdíjasok részére falut hozott létre Hamiltonban. A Szent Erzsébetről elnevezett lakópark terén áll Manhertz Erzsébet nővér bronzszobra, a kápolna harangjait magyar szentekről nevezték el.⁶² Művét a St. Elisabeth Home Society viszi tovább. Az Ausztriába került testvérek bekapcsolódtak az ottani magyarok lelkipásztori gondozásába, 1991-ben Mariazellben megnyitották a Korda Zarándokházat.

Az 1923-ban Slachta Margit alapította Szociális Testvérek Társasága (SSS) sokoldalú és korszerű formában szolgálta a nők társadalmi és lelki fejlődésének ügyét. Kezdetől fogva foglalkoztak nemcsak a határon túli magyarsággal, de az amerikai emigrációval is. 1926-ban Horváth Friderika (1897–1970) testvér vezetésével a Társaság megtelepedett Los Angelesben is. Ez a közösség Sisters of Social Service Los Angeles (SSSLA) néven önállósult,⁶³ s további missziós házakat nyitott Kaliforniában, ahol ma Encinóban található anyaházuk, majd Tajvanon (1963), Mexikóban (1963) és a Fülöp-szigeteken (1994), sőt 1946-tól néhány évig Kínában is jelen voltak. Világi munkatársaik számára létrehozták a Social Service Auxiliary mozgalmat, s ma a modern értelemben vett társadalmi igazságosság előmozdításán fáradoznak Amerikában.

61 Vázlatosan lásd amerikai honlapjukon: <https://sacredheartsisters.com/our-community-history/> Lásd még Sacred Heart 2015.

62 Szent István-, László- és Imre-harangok. Lásd <https://stelizabethvillage.com/st-elizabeth-of-hungary-church/>

63 Honlapjukon lásd <https://sssla.org/about.html>

Az Assisi Szent Ferenc Leányai Kongregációt az osztrák származású Brunner Anna Margaréta alapította 1894-ben Budapesten. Megújítója Kuczera M. Flóra volt, aki 1910-től kezdve 34 éven át vezette a kongregációt, amelynek központja 1950-ig Budapesten volt, 1992 óta pedig Pozsonyban van. Jelenleg Magyarországon, Szlovákiában,⁶⁴ Kárpátalján, Romániában, Albániában, és 1948-óta az USA-ban szolgálnak, elsősorban a betegápolás és gondozás területén.⁶⁵

Az Osztrák–Magyar Monarchia országaiban elterjedt Isteni Szeretet Leányai Társulata (FDC) 1913-tól jelent meg Észak-Amerikában, ahová az évek során 51 magyar nővér utazott ki, hogy gondoskodjanak a kivándorolt magyarokról.⁶⁶ New Yorkban St. Mary's Residence⁶⁷ néven máig működő leányotthont nyitottak, majd több magyar plébánián is tanítani kezdtek. 1921-ben önálló amerikai rendtartományuk alakult, a Magyarországról érkezett Bauer Kosztka nővér vezetésével. A boszniai Paléban levő rendház öt nővére, köztük a horvátországi magyar származású Bánya Bernadett (Bernadeta Banja) 1941-ben szenvedett vértanúságot Goraždéban. A drinai vértanúkat 2011-ben avatták boldoggá.⁶⁸

A betegápolással, lelkipozítással foglalkozó Gyümölcstó Boldogaszony Szolgálóleányainak Kongregációját (Annunciáta Nővérek) 1920-ban Szombathelyen alapították. A nővérek 1937-ben megtelepedtek Brazíliában is (Congregação das Irmãs Servas de Nossa Senhora da Anunciação), ahol Belém⁶⁹ (1948) és Ponta Grossában (1964) iskolát, óvodát, bölcsődét működtetnek, szegényeket gondoznak.

A Magyar Máltai Lovagok Szövetsége 1945 után külföldön működött, tagjai világi munkájuk mellett rendjüket is elkötelezetten segítették. Báró Apor Gábor (1889–1969) – aki a második világháború alatt szentszéki magyar követ volt – 1952–1958 között a Szuverén Máltai Lovagrend nagykancellárjaként, majd

64 Lásd https://frantiskanky.sk/o-nas/historia_kongregacia/

65 Az amerikai ágat lásd <https://laconfranciscans.org/history/>

66 Lásd <https://daughtersofdivinecharity.org/history/>

67 <https://stmarysresidence.org/our-history/>

68 Krajačić 2015.

69 Colégio Nossa Senhora da Anunciação: <http://colegioanunciacao.com.br/sobre.php>

olaszországi követeként is dolgozott. Pallavicini Hubert őrgróf (1912–1998) 1950-től a máltai lovagrend szertartásmesteri tisztét töltötte be. Gróf Kállay Kristóf (1916–2006) 1957-től a rend diplomatájaként is dolgozott, 1978-tól szentszéki nagykövetként. A Magyar Máltai Lovagok Szövetségének elnökeként sokat tett a magyar rászorulókért.

Diákok és tanárok

Jól ismert a külföldi – köztük főként az itáliai katolikus – egyetemeken tanuló magyar diákok szerepe a hazai művelődéstörténetben. Ugyanakkor a professzorok között is voltak jeles magyarok, köztük számos katolikus egyházi személyiség, akik fontos életművet alkottak az oktatás és a tudományok területén.

A domonkos rend első generációjának elismert tagja volt a XIII. század elején Magyar Pál (Paulus Hungarus), aki a híres Bolognai Egyetem kánonjogprofesszoraként csatlakozott Szent Domonkos követőikhez, majd Magyarországon is meghonosította a rendet, később a még pogány kunok megtérítésén fáradozott, míg végül a hagyományok szerint a mai Románia területén szenvedett vértanúságot a tatár betörés során. A magyar kánonjogászok ezt követően a XX. században jelentek meg ismét a nemzetközi tudományos életben oktatóként és tudósként. Magyary Gyula (1901–1988) prelátus, a Szent Péter-bazilika tiszteletbeli kánonokja, 1943–1971 között a Pápai Urbaniana Egyetem tanára, egy időben a kánonjogi kar dékánja is volt, illetve a Sacra Rota Romana pápai bíróság ügyvédjeként is tevékenykedett. A második világháború végén titkos diplomáciai küldetéssel érkezett Rómából Budapestre.⁷⁰ Őrsy László SJ (azaz Ladislav Orsy, 1921) elismert kánonjogászként az 1960-as években Rómában a Pápai Gregoriana Egyetemen, később a washingtoni Georgetown Egyetemen tanított kánonjogot.⁷¹

Teológusként elsősorban különböző szerzetesrendek tagjai futottak be jelentős tudományos karriert külföldön. Szabó Szádok OP (1869–1956) több

70 Fejérdy 2019.

71 Munkásságáról lásd Montini-Coleman 2006.

alkalommal töltötte be a rend osztrák–magyar rendtartományának tartományfőnöki posztját, 1909–1927 között a rend római nemzetközi főiskolájának, az Angelicumnak volt előjárója, akinek nevéhez fűződik az intézmény jelentős fejlesztése.⁷² Békés Gellért OSB (1915–1999) 1946–1992-ig a római Szent Anzelm Főiskola és a Pápai Gergely Egyetem professzora, munkássága főként az ökumené területén volt jelentős.⁷³ Emellett olasz nyelven is megjelentek költeményei.⁷⁴ Alszegehy Zoltán SJ (1915–1991) Rómában a Pápai Gregoriana Egyetemen 1946-tól teológiát oktatott, 1954–1955 és 1960–1961 között a Hit-tudományi Kar dékánja volt.⁷⁵ Japánban élt hosszú évtizedekig, mint a Sophia Egyetem professzora, több ízben teológiai karának dékánja Nemeshegyi Péter SJ (1923–2020) atya, aki emellett Vietnámban, Koreában, a Fülöp-szigeteken is szolgált. Igen gazdag teológiai munkásságot folytatott magyar, japán, angol és német nyelven, 1969–1974-ben tagja volt a Pápai Nemzetközi Teológiai Bizottságnak.⁷⁶

Tudósok és mesterek

Már a korábbi évszázadokban is volt rá példa, de különösen a XX. században több magyar egyházi személy jelentős tisztséget töltött be külföldi katolikus egyházi és tudományos intézményekben, illetve vatikáni hivatalokban. Számos magyar pap és szerzetes kiválóan megállta helyét a világ különböző pontjain, fontos pozíciókat is betöltve rendjük és az egyház életében.

A XIII. század derekán tevékenykedett az első magyar bíboros, Bánca István (†1270), aki előbb esztergomi prímás-érsek volt, majd a pápai udvarba költözve Palestrina püspök bíborosa lett. A nevezetes első konklávé, Viterbóban hunyt el, s úgy rendelkezett, hogy a római S. Balbina-bazilikában temessék el.⁷⁷

72 Lásd Zágórhidi 2019.

73 Tóth 2004; Várszegi 2000.

74 Békés 1994.

75 Gronchi 2015. Lásd még Patsch 2015.

76 Nekrológiát lásd Chiesa 2020.

77 Kiss 2016.

Regényes élete során Vay Péter (1863–1948) pápai titkos kamarás, majd címzetes püspök szentszéki megbízatással bejárta a világot az emigránsok és tengerészek pasztorációjának szervezésén fáradozva.⁷⁸ 1902–1912 között többször megfordult Japánban és Koreában, ahol Daeguban saját jövedelméből támogatta a seminárium és egy árvaház létesítését. Több idegen nyelvre lefordított műve⁷⁹ révén hozzájárult az érintett országok kultúrájának és helyzetének jobb megismeréséhez.

A külkereskedelemből érkezett a szerzetesi életbe Nyáry Ernő OCD (Ernest Marie Nyary, 1906–1987), aki a háború idején Franciaországban az avoni karmelita kolostor házfőnökeként üldözött zsidókat bújtatott. 1954-től az iraki karmelita misszióban szolgált, 1972–1983 között Bagdad latin (római katolikus) érseke volt, ahol felépíttette a ma is használatos érseki rezidenciát.⁸⁰

Kánonjogász körökben közismert Serédi Jusztinián (1884–1945) bencés szerzetes, későbbi esztergomi bíboros érsek szerepe, aki a XX. század elején Rómában folytatott kiemelkedő kánonjogi tudományos és oktatói tevékenységet. Az 1917-es Codex Iuris Canonici előkészítésében szerzett érdemeit XI. Piusz pápa így méltatta: „Mi tudjuk legjobban, hogy ennek a munkának ő volt legfőbb munkatársa.”⁸¹ Az 1983-ban kiadott új egyházi törvénykönyv is sok kánonjában 1917-es elődjére támaszkodik, így Serédi munkássága továbbra sem veszítette jelentőségét.⁸² Azonban érdemes lehet az ő mesterének, Csernoch János (1852–1927) bíboros prímásnak a munkásságát is tanulmányozni, akinek szintén érezhető hatása volt az 1917-es kánonjogi kódex végleges szövegezésében.⁸³

Tomek Vince Sch.P (1892–1986) 1947–1967 között volt a piarista rend 36. legfőbb előljárója Rómában. Ezen időszak alatt rendje tizenhárom új országban telepedett meg (pl. az Egyesült Államokban).

Zakar Polikárp O.Cist (1930–2012) ciszterci szerzetes római tanulmányait követően a rend központjában töltött be különböző pozíciókat, miközben egyháztörténelmet, illetve kánonjogot tanított a Pápai Szent Anzelm Egyetemen,

78 Lásd pl. Pallós 2016.

79 Vay 1906; 1908; 1910; 1918.

80 Nyáry 2014.

81 Erdő 2003.

82 Vö. Erdő 2003; Beke 2013.

83 Lásd Erdő 2001.

majd 1985-től 1995-ig a ciszterci rend generális apátja volt. Magyarországra hazatérve 1996-tól zirci apát, majd 2000-től főapát.

Kada Lajos (1924–2001) a Caritas Internationalis (1953–1957), majd a Pápai Államtitkárság munkatársa (1957–1959), pápai diplomata Pakisztánban, a skandináv országokban, az NSZK-ban és Argentínában. 1975-től Costa Rica-i és salvadori nuncius, 1984–1991 között az Istentiszteleti és Szentségi Fegyelmi Kongregáció titkára a Vatikánban, végül németországi (1991–1995) és spanyolországi nuncius (1995–2000).⁸⁴

A dallasi ciszterci apátság közösségének kiemelkedő személyisége, egy időben apátja volt Farkasfalvy Dénes O.Cist (1936–2020), aki nemzetközi szinten elismert teológusként 2002–2014 között a Pápai Biblikus Bizottság tagja volt.⁸⁵

Csillagásként is hírnevet szerzett magának Terestyényi Ágoston (Gustav Teres) (1931–2007) jezsuita atya, aki az emigráns magyarok lelkipásztori szolgálatára érkezett Norvégiába, de a Pápai Csillagvizsgáló közösségének is tagja volt.⁸⁶

Jálics Ferenc (1927–2021) jezsuita atya az 1940-es évek végén távozott külföldre, évtizedekig Argentínában tanított teológiát. A katonai diktatúra idején börtönt szenvedett, s szabadulása után Németországba költözött. Griesben lelkigyakorlatos házat alapított, az általa kidolgozott kontemplatív lelkigyakorlatos módszer nagy elismertségre szert tett. 2017-ben visszatért Budapestre.⁸⁷

Tóth Margit (1920–2009) ciszterci nővér fogadalmához a szerzetesrendek feloszlása után is hű maradt. Zenetörténészként és népzenekutatóként Egyiptomban a kopt zene tudományos feldolgozása volt élete nagy műve, amire a kairói Kopt Ortodox Kulturális Központban márványtábla emlékeztet.⁸⁸

Kondor Lajos (1928–2009) verbita atya neve összeforrott a fatimai kegyhellyel, amelynek fejlesztésében, a fatimai üzenet terjesztésében elévülhetetlen érdemeket szerzett. Ő volt a Francisco és Jacinta látnokok boldoggá avatásának előmozdítója. Emlékét a róla elnevezett téren szobor hirdeti Fatimában.⁸⁹

84 Vö. Pajor 2001.

85 Nekrológiát lásd Farkasfalvy 2020.

86 Hetesi 2008.

87 Nekrológiát lásd a Haus Gries honlapján: Jálics 2021.

88 Tari 2021.

89 Kondor 2015.

Magyar egyházművészet a világban

A zene mellett a képzőművészet az a terület, ahol nyelvi korlátainkon felülemelkedve nagyobb tere nyílt a magyar katolikusoknak, hogy a világegyházat gazdagítsák. S különösen a XX. század folyamán ezt ki is használták művészeink.

A szakrális zene területén Liszt Ferenc (1811–1886) neve világszerte úgy ismert, mint aki valóban maradandót alkotott. Emlékét hirdeti például Rómában a Santa Maria delle Grazie-kolostor falán elhelyezett márványtábla, miszerint ott komponálta a Krisztus-oratóriumot. Rajta kívül több más magyar egyházi zeneszerző, illetve alkotás volna még érdemes külföldi ismertségre, sőt a magyar egyházzenei képzés és gyakorlat ma is példát adhat az egyetemes katolikus egyház számára.

A magyar művészet jeles külföldi képviselői között kell említeni Prokop Péter (1919–2003) pap-festőt, aki elsősorban Rómában alkotott (Szent István Ház), de a fatimai magyar kálvária Szent István-kápolnájának, továbbá az amerikai South Bend magyar templomának freskója is az ő kezét dicséri.⁹⁰

Hajnal János (1913–2010) mozaikképeivel és monumentális üveglablakaival írta be magát a művészet történetébe. Itália-szerte számos templomban láthatók alkotásai, de a Vatikánban is megtalálható egy-egy kiemelt műve, például a VI. Pál-féle kihallgatási csarnokban.⁹¹

Az 1940-es évektől Amerikában élő Körmendi-Frimm Jenő (Eugene Kormendi, 1889–1959) szobrász a University of Notre Dame katolikus egyetemen tanított.⁹² Egyebek mellett az ő alkotása a *Krisztus a világ világossága* című szobor, amely az Amerikai Katolikus Püspöki Konferencia washingtoni székháza előtt áll.⁹³

A magyar zsidó származású Mayer-Marton György (1897–1960) a második világháború előtt emigrált az Egyesült Királyságba, ahol később több egyhá-

90 Lásd Prokopp 2003.

91 Lásd Balázs 2014; Simon 2017.

92 Lásd Kormendi 1951.

93 Lásd Christ, the Light of the World. In The Historical Marker Database. <https://www.hmdb.org/m.asp?m=197694>

zi felkérést vállalt.⁹⁴ A liverpooli katolikus székesegyház mellékkápolnijában látható egy monumentális mozaikképe.⁹⁵ A közeli Oldham 2017-ben bezárt templomában pedig egy mozaik-freskó vegyes technikával készült falképe várja sorsa jobbra fordulását.⁹⁶

Piczek Izabella (1927–2016) egyházművészeti pályafutása Rómában kezdődött, ahol 1948-ban nagy méretű falképet festett a Pápai Bibliatudományi Intézet refektóriumában. Később Kanadában, majd 1956-ban Kaliforniában telepedett le, és testvérével, Piczek Edittel együtt számos templom és egyházi intézmény díszítésén dolgozott. Utóbbi legismertebb műve a Las Vegas-i Őrangyal-székesegyház homlokzati mozaikja. Piczek Izabellának több mint 400 alkotása található meg hét ország templomaiban és egyházi intézményeiben, így például a magyar alapítású Jézus Szíve Nővérek californiai lelkigyakorlatos központjában (Heart of Jesus Retreat Center, Santa Ana) vagy a washingtoni Nemzeti Kegyhelyen.⁹⁷

Ozsvári Csaba (1963–2009) ötvösművész liturgikus használati tárgyai és műalkotásai eljutottak brüsszeli és olaszországi egyházi intézményekbe, de például evangéliumoskönyv-borítóját ma is rendszeresen használják a pápai miséken a Vatikánban.⁹⁸ A Dél-Franciaországban élő, magyar születésű Maria de Faykod⁹⁹ egyik fő műve a lourdes-i Mária-kegyhelyen található szabadtéri keresztút.¹⁰⁰ A Milánóban élő Oláh-Arrè Éva szobrai Itália-szerte láthatók, többek között a Vatikánban és a milánói dómban.¹⁰¹ Kisléghi Nagy Ádám vallásos témájú festmé-

94 Willsdon–Millar 2021; Waterhouse 2018.

95 Different Architecture for Different Times, Metropolitan Cathedral of Christ the King - Mount Pleasant, Liverpool, UK. <https://manchesterhistory.net/architecture/1960/cathedralL.html>

96 Lásd *Rare Oldham mural under threat - SAVE calls for listing*. Save Britain's Heritage, 17 August 2020. <https://www.savebritainsheritage.org/campaigns/item/658/PRESS-RELEASE-Rare-Oldham-mural-under-threat-SAVE-calls-for-listing>

97 Weber 2016.

98 Ozsvári 2001; Török 2016; Árkossy 2017.

99 Lásd a honlapját: <http://www.musee-de-faykod.com/>

100 *De la Passion à la Résurrection – From the Passion to the Resurrection – Maria de Faykod*. Musée de Faykod, [é. n.]; magyarul: *Maria de Faykod szobrai: A szenvedéstől a feltámadásig*. [é. n.]

101 Oláh-Arrè 1995.

nyeivel külföldön is hírnevet szerzett magának, több olaszországi helyszínen is alkotott. 2019 óta a Pápai Művészeti Akadémia tiszteletbeli tagja.¹⁰²

A régebbi korok által hátrahagyott magyar „emlékek” mindegyike mögött történetek húzódnak meg, amelyek ma is nyitottak a továbbgondolásra, kapcsolatépítésre. Kutatásuk terén is sok még a tennivaló, megismerésük és értékelésük jelentős potenciált tartalmaz.

102 Estivill 2014. Lásd még Estivill 2016.

HIVATKOZOTT IRODALOM

- Adir 2020.** Adir, Ambrosius: Komunitas Kolang Tanam Pohon Kenang Pastor Frans Meszaros. *Ekorantt.com*, 2020. február 13. <https://ekorantt.com/2020/02/13/komunitas-kolang-tanam-pohon-kenang-pastor-frans-meszaros/> (a letöltés időpontja: 2024. 02. 22.)
- Árkossy 2017.** Árkossy István: *Ablak az égre – Ozsvári Csaba ötvösművészete*. Magyar Napló Kiadó, Budapest, 2017.
- Babarczy 2011.** Babarczi Dóra: *Magyar jezsuiták Brazíliában a 18. század közepén* (doktori értekezés). SZTE BTK, Szeged, 2011. http://doktori.bibl.u-szeged.hu/id/eprint/1439/1/Babarczi_MAGYAR_JEZSUIT%C3%81K_dolgozat.pdf (a letöltés időpontja: 2024. 02. 22.)
- Balázs 1991.** Balázs Dénes: Adalékok a dél-amerikai magyar utazók munkásságához II. *Földrajzi Múzeumi Tanulmányok*, 9. (1991), 31–42.
- Balázs 2014.** Balázs Kata, (szerk.): *Hajnal János római műterme. L'atelier romano di Giovanni Hajnal* (kiállítási katalógus). Istituto Balassi – Accademia d'Ungheria in Roma, Roma, 2014.
- Bangha 1937.** Bangha Béla: *Magyar jezsuiták Pombál börtöneiben. Egy fejezet a magyar Jézus Társaság múltjából*. Pázmány Péter Irodalmi Társaság, Budapest, 1937.
- Bangha 2009.** Bangha Imre: Magyar misszionáriusok Bengálban. *Keresztény Szó*, 7. (2009. július). http://epa.niif.hu/00900/00939/00107/2009_07_02_00107.htm (a letöltés időpontja: 2024. 02. 22.)
- Beke 2013.** Beke Margit: Serédi Jusztinián munkálatai a Codex Iuris Canonici és a Fontes kiadása körül – levelezése alapján. *Acta Universitatis Szegediensis: acta juridica et politica*, 75. (2013), 101–111.
- Békés 1994.** Békés Gellért: *Úgy szomjazom rád – Ho tanta sete di Te*. Bencés Kiadó, Pannonhalma, 1994.
- Bikfalvi 2009.** Bikfalvi Géza: Magyar jezsuita misszionáriusok Afrikában. *Távlatok*, 83. (2009. húsvét), 85–91.
- Booklet 2020.** *Booklet for Memorial Service for Hungarian SVDs Who Once Served in the Philippines*. Embassy of Hungary in Manila, Manila, 2020. https://manila.mfa.gov.hu/asset/view/125116/Pamphlet_Online.pdf (a letöltés időpontja: 2024. 02. 22.)

- Burka 1936.** Burka Kelemen O. F. M.: Magyarok a hithirdetésben. *A Szűz Máriáról nevezett Szent Ferenc-rend esztergomi Szent Antal Gimnáziumának (II–V. o. reálgimnázium) értesítője az 1935–36. iskolai tanévről.* Esztergom, 1936.
- Chiesa 2020.** *In Memory of Péter Nemeshegyi, The Hungarian Jesuit Who Embraced Japan as His Second Home. Obituary by By Robert Chiesa, SJ.* 2020. 06. 22. <https://jezsuita.hu/in-memory-of-the-hungarian-jesuit-who-embraced-japan-as-his-second-home/> (a letöltés időpontja: 2024. 02. 22.)
- Domaniczky 2019.** Domaniczky Endre: Magyar emlékek a Melbourne-i Konzuli Iroda konzuli kerületében. *Földrajzi Múzeumi Tanulmányok*, 20. (2019), 9–22.
- Dudás 2020.** Dudás Róbert Gyula: *Magyar katolikus papok Észak-Amerikában.* METEM, Budapest, 2020.
- Erdei 2005.** Erdi József OSBM: Máriapócs és Amerika. A Máriapócsi Szűzanya tisztelete a tengeren túl. In Ivancsó István (szerk.): *„Téged jöttünk köszöneti” Máriapócs, 2005. november 21–22.: A máriapócsi kegykép harmadik könnyezésének centenáriuma alkalmából rendezett nemzetközi konferencia anyaga.* Szent Atanáz Görögkatolikus Hittudományi Főiskola, Nyíregyháza, 2005. 66–68. <https://doi.org/10.1016/j.uology.2005.06.064>
- Erdő 2001.** Erdő Péter: Csernoch János szerepe az 1917-es kodifikációban. In Beke Margit (szerk.): *Szentjeink és nagyjaink Európa kereszténységéért. A Vatikáni Kiállítást Előkészítő Bizottság, az Esztergom-Budapesti Főegyházmegye Egyháztörténeti Bizottsága és a Pázmány Péter Katolikus Egyetem által rendezett történész konferencia előadásai 2000. máj. 4–5.* Miscellanea Ecclesiae Strigoniensis I. Esztergom-Budapesti Főegyházmegye Egyháztörténeti Bizottsága, Budapest, 2001. 199–203.
- Erdő 2003.** Erdő Péter: Serédi Jusztinián. In Beke Margit (szerk.): *Esztergomi érsekek 1001–2003.* Szent István Társulat, Budapest, 2003. 389–394.
- Érszegi 2021.** Érszegi Márk Aurél: Az 52. Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus és Ferenc pápa budapesti látogatása. Egy katolikus világtalálkozó jelentősége és intézményes kontextusa. *Magyar Egyháztörténeti Vázlatok*, (2021), 3–4. 71–101.
- Estivill 2014.** Estivill Daniel: *Kislégghi Nagy Ádám – A szent festője.* Magyar Napló Kiadó, Budapest, 2014.

- Estivill 2016.** Estivill Daniel: *Tecnica pittorica come espressione di un percorso di fede – Prolusione alla mostra di Kisléghi Nagy*. Róma, 2016. 03. 17. <http://ungheriasantasede.blogspot.com/2016/03/tecnica-pittorica-come-espressione-di.html> (a letöltés időpontja: 2024. 02. 22.)
- Farkasfalvy 2020.** The Rev. Denis Farkasfalvy, who for decades challenged others to grow at Irving’s Cistercian abbey, dies at 83. *Dallas News*, 2020. 05. 21.
- Fejérdy 2019.** Fejérdy András (szerk.): *“I was Francis Moly” – Magyary Gyula emlékezései egy titkos politikai-diplomáciai békemisszióra*. MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Budapest, 2019.
- Földvári 2018.** Földvári Katalin: Az amerikai Máriapócs. Bazilita szerzetesek Amerikában. *Görögkatolikus Szemlélet*, 5. (2018), 1. 30–32.
- Földvári 2019.** Földvári Katalin: Sorsfordító bazilita szerzetesek a kommunista diktatúrában. *Magyar Egyháztörténeti Vázlatok*, 31. (2019), 1–4. 202–204.
- Földvári 2020.** Földvári Katalin: A pócsi kegykép kultusza Bécsben. In Terdik Szilveszter (szerk.): *Orcád világossága. Görögkatolikusok Magyarországon*. Görögkatolikus Metropólia, Debrecen, 2020. 304–308.
- Gronchi 2015.** Gronchi, Maurizio: A cento anni dalla nascita del gesuita Zoltán Alszeghy. Il teologo originale. *L’Osservatore Romano*, 2015. 01. 14.
- Gyürki 2021.** Gyürki László: *„A magyar Teréz anyja”. Ódor Teréz nővér élete levelekben és képekben, 1921–2008*. Szerzői kiadás, Körmend-Horvátnádajla, 2021.
- Halász 2016.** Halász Lajos atya elismerése. *Világposta*, Új folyam, 12. (2016), 1. 2.
- Hetesi 2008.** Hetesi Zsolt csillagász laudációja Teres Ágostonról. *Magyar Kurír*, 2008. 06. 25. <https://www.magyarkurir.hu/hirek/hetesi-zsolt-csillagasz-laudacioja-teres-agostonrol> (a letöltés időpontja: 2024. 02. 22.)
- Hezel 2003.** Hezel, Francis X.: The Catholic Church in Palau. In *The Catholic Church in Micronesia: Historical essays on the Catholic Church in the Caroline-Marshall Islands*. Micronesian Seminar, Pohnpei, 2003.
- Hu Yi-fen 2009.** Hu Yi-fen: *Sixty Years of Great Love – The Legend of Father Stephen Jaschko SJ*. Society of Jesus Chinese Province, 2009. 03. 18. <https://www.amdgchinese.org/en/2009/03/18/sixty-years-of-great-love-the-legend-of-father-stephen-jaschko-sj/> (a letöltés időpontja: 2024. 02. 22.)

- Jálics 2021.** Jálics Ferenc nekrológja. <https://www.haus-gries.de/franz-jalics/> (a letöltés időpontja: 2024. 02. 22.)
- Kálmán 2003.** Kálmán Peregrin: Szatmári Irgalmas Nővérek Kínában. *Magyar Egyháztörténeti Vázlatok*, (2003), 1–2. 77–88.
- Kálmán–Vámos 2005.** Fr. Kálmán Peregrin – Vámos Péter (szerk.): *A Paokingi Prefektúra rövid története — Historia brevis Praefecturae Apostolicae de Paoking*. Kapisztrán Szent Jánosról nevezett Ferences Rendtartomány, Budapest, 2005. (Magyar Ferences Források, Series D, Numerus 4.).
- Kicsindi 2003.** Kicsindi Edina: „Szegény kis feketéim...” Czimmermann István és Menyhárh László missziós tevékenységének hatása a magyar Afrika-kép alakulása szempontjából. *Világtörténet*, (2003), 2. 79–92.
- Kiss 2016.** Kiss Gergely: *Dél-Magyarországtól Itáliáig. Bánca nembeli István (1205 k. – 1270) váci püspök, esztergomi érsek, az első magyarországi bíboros életpályája*. Kronosz, Pécs, 2016.
- Kőfalviné 2020.** Kőfalviné Ónodi Márta: *A Miasszonyunkról nevezett Kalocsai Szegény Iskolanővérek Társulatának története 1860 és 1946 között, különös tekintettel a második világháborús eseményekre*. Doktori disszertáció, PTE BTK, Pécs, 2020.
- Kondor 2015.** *Tisztelgés Kondor Lajos atya emléke előtt és megemlékezés a Fati-mai Magyar Kálvária 50. évfordulójára, 2015. március 7.* Portugál–Magyar Együttműködési Egyesület, 2015.
- Korányi 2019.** Korányi G. Tamás: *Térkép és kereszt – Brentán Károllyal Komáromtól Amazóniáig*. Clipperton, Budapest, 2019.
- Kormendi 1951.** [Kormendi, Eugene (Körmendi-Frimm Jenő)]: *The Art of Eugene and Elizabeth Kormendi*. International Press Associates Psychological Library, New York, 1951.
- Krajačić 2015.** Krajačić M. Ozana: *A drinai vértanúk élete és vértanúsága*. Kor-da, Kecskemét, 2015.
- Kráhl 1974.** Kráhl József: *Eszmék és események. Levelek a misszióból. Szolgálat*, 24. (1974), 86.
- Krizsán [é. n.].** Krizsán László: *Fekete Afrika magyar fényei – a Zambézi misszió*. <http://hitterjesztesmuve.papaimisszio.hu/hu/history/item:Fekete-Afrika-magyar-fenyei-a-Zambezi-misszio> (a letöltés időpontja: 2024. 02. 22.)

- Kubassek 2019.** Kubassek János: Szent István dzsipje. *Magyar Nemzet*, 2019. 08. 17. <https://magyarnemzet.hu/lugas-rovat/2019/08/szent-istvan-dzsjpje> (a letöltés időpontja: 2024. 02. 22.)
- Lakatos 2020.** Lakatos Adél: „Krisztus követségében”. A *Miasszonyunkról Nevezett Kalocsai Iskolánővérek 1926–1950 közötti kínai missziós tevékenysége*. Előadás a *Magyar misszionáriusok hat világrészen* című tudományos konferencián, Magyar Földrajzi Múzeum, Érd, 2020. október 20–22. Összefoglaló: <https://archivum.asztrik.hu/?q=content/6038> (a letöltés időpontja: 2024. 02. 22.)
- Lischerong 2016.** <http://jezsuita.hu/nevtar/lischerong-gaspar/> [Jezsuita névtár] (a letöltés időpontja: 2024. 02. 22.)
- Lischerong atya.** <https://zh.wikipedia.org/wiki/%E9%9A%86%E5%85%B6%E5%8C%96> (a letöltés időpontja: 2024. 02. 22.)
- Magyar misszionáriusok 2020.** *Magyar misszionáriusok hat világrészen. Tudományos konferencia.* 2020. október 20–22, Magyar Földrajzi Múzeum, Érd.
- Marten 2020.** Marten, Timoteus Rosario: Misionaris Hongaria itu [A magyar misszionárius]. *Flores Post*, 2020. 06. 03. <https://www.florespost.co/2020/06/03/misionaris-hongaria-itu/> (a letöltés időpontja: 2024. 02. 22.)
- Marten 2021.** Marten, Timoteus Rosario: “Utang Budi” Pater Thomas Krump, SVD. *indodian.com*, 2021. 06. 22. <https://indodian.com/utang-budi-pater-thomas-krump-svd/> (a letöltés időpontja: 2024. 02. 22.)
- Marya Mana 2019.** Marya Mana – az iraki iskola, amire mi, magyarok is büszkék lehetünk. *Vasárnap*, 2019. 01. 02. <https://vasarnap.hu/2019/01/02/marya-mana-az-iraki-iskola-amire-mi-magyarok-is-buszkkek-lehetunk/> (a letöltés időpontja: 2024. 02. 22.)
- Mészáros 1967.** Mészáros György: *A csíksomlyói kegyhely Amerikában*. Erdélyi Ferences Atyák, Youngstown, 1967. (A kegyhely honlapja: <https://www.shrineonbellevista.com/about>)
- Miklósház 2009.** Miklósház Attila SJ: *Magyar jezsuiták a nagyvilágban. A magyar jezsuita rendtartomány külföldi részlegének (Sectio II) vázlatos története*. Anima Una Könyvek 16. Toronto–Budapest, 2009.
- Miklósi 1936.** Miklósi László: *Magyar hősök öt világrészen*. A szerző kiadása, Budapest, 1936.

- Mindszenty 2020.** <https://islandtimes.org/mindszenty-presented-mindszenty-medal-award/> (a letöltés időpontja: 2024. 02. 22.)
- Mohay 2020.** Mohay Tamás: *A csíksomlyói kegyhely és búcsújárás a 20. század második felében.* MTA-doktori értekezés, Budapest, 2020.
- Montini-Coleman 2006.** Montini-Coleman James: *Theology and canon law: the theory of Ladislav Orsy, S.J.* Doktori disszertáció, J.C.L. Catholic University of America, Washington D.C., 2006.
- Németh 2007.** Németh László: *A magyarok római kápolnája.* Szent István Társulat, Budapest, 2007.
- Our Lady of Hungary Art & Architecture.** <https://ourladyofhungary.org/church2/church-art-architecture-2/> (a letöltés időpontja: 2024. 02. 22.)
- Nyári 2014.** Nyáry Éva: „Egy pillanat az örökkévalóságból” – Nyáry Ernő bagdadi érsek élete. Xlibris Kiadó, Bloomington, 2014.
- Oláh-Arré 1995.** Oláh-Arré Éva: *Come nasce un monumento. The way a monument arises.* Mondadori, Milano, 1995.
- O’Neill – Domínguez 2001.** O’Neill, Charles E. – Domínguez, Joaquín María: *Diccionario histórico de la Compañía de Jesús III.* Institutum Historicum, Roma; Universidad Pontificia Comillas, Madrid, 2001.
- Orejon 1961.** Orejon, Muro Antonio: *Apuntes para la historia de la Academia de Bellas Artes de Sevilla.* Publicación de la Real Academia de Bellas Artes de Santa Isabel de Hungría, Sevilla 1961.
- Ozsvári 2001.** Ozsvári Csaba ötvösművész. Szent István Társulat, Budapest, 2001.
- Órfi 1997.** Órfi Mária: *Lángolj és világíts. Fejezetek Endrédy Vendel zirci apát életéből.* Szent István Társulat, Budapest, 1997.
- Pajor 2001.** Pajor András: „A Te szavadra...” *Látogatások Kada Lajos érseknél.* Korda, Kecskemét, 2001.
- Pallós 2016.** Pallós Tamás: Elillanó világok őrzője – Egy kivételes elme: Vay Péter. *Új Ember*, 2016. 03. 22. <https://ujember.hu/elillano-vilagok-orzoje-egy-kiveteles-elme-vay-peter/> (a letöltés időpontja: 2024. 02. 22.)
- Patsch 2015.** Patsch Ferenc – Nemeshegyi Péter: Zoltán Alszeghy: la vita di un teologo. *La Gregoriana*, 48. (2015), 46–47.
- Paul Shan Kuo-hsi [2022].** <https://zh.wikipedia.org/wiki/%E5%96%A%E5%9C%8B%E7%92%BD> (a letöltés időpontja: 2024. 02. 22.)

- Peterfy 2015.** Sister Ida Peterfy. *Angelus News*, 2015. 05. 27. <https://angelusnews.com/news/us-world/sister-ida-peterfy/> (a letöltés időpontja: 2024. 02. 22.)
- Pongrácz 2005.** Pongrácz Attila: Egy magyar alapítású bencés iskola Brazíliában. *Magyar Egyháztörténeti Vázlatok*, 16. (2005), 3–4.
- Pongrácz 2008.** Pongrácz Attila: *A Saõ Pauló-i magyarság 1945–1990*. Doktori értekezés, SZTE, Szeged, 2008.
- Prokopp 2003.** Prokopp Mária: *Prokop Péter festőművész (1919–2003)*. SZTE BTK Olasz Tanszék, Szeged, 2003.
- Radelj 2000.** Radelj, Fra Petar Marija: A dubrovniki Szent István-ereklýék. *Híd*, 64. (2000), 12. 1032–1048.
- Sacred Heart 2015.** Sisters of the Society Devoted to the Sacred Heart of Jesus celebrate 75th jubilee anniversary. *Angelus News*, 2015. 11. 20. <https://angelusnews.com/news/us-world/sisters-of-the-society-devoted-to-the-sacred-heart-of-jesus-celebrate-75th-jubilee-anniversary/> (a letöltés időpontja: 2024. 02. 22.)
- Simon 2017.** Simon Magdolna (szerk.): *Hajnal János (1913–2010)*. Budapest–Róma. Kiállítási katalógus, Budapest, 2017.
- Székásy 1999.** Székásy Miklós: *La obra de los jesuitas húngaros en Sudamérica*. Conferencia presentada por el Dr. Miklós Székásy en la Asociación de Húngaros Católicos en la Argentina, Mindszentynum, Buenos Aires, el 21 de mayo de 1999.
- Szinte 2005.** [II.] Szilveszter a Tudós. Szinte Gábor falképei Saint-Simon templómban. *Sylvestre II le Savant. Panneaux de Gábor Szinte dans l'église de Saint-Simon*. Magyar Képek Kiadó, Veszprém–Budapest, 2005.
- Tari 2021.** Tari Lujza: *Alázat és elhivatottság: Tóth Margit népzenekutatói életútja – születésének 101. évfordulóján* (online konferencia). Magyar–Egyiptomi Baráti Társaság, 2021. 06. 10.
- Tóth 2004.** Tóth József: *L'attività di Padre Gellért Békés in Italia* [Békés Gellért atya olaszországi tevékenysége] (szakdolgozat). ELTE BTK Olasz Tanszék, Budapest, 2004.
- Tömöry 1982.** Tömöry Edith: *History of Fine Arts in India and the West*. Sangam Books, Madras, 1982.
- Török 2016.** Török Orsolya (szerk.): *Szerette az Egyházat. Portré Ozsvári Csabáról*. Családok a Csaláért Egyesület, Óbudavár, 2016.

- Vámos 2004.** Vámos Péter: *Magyar jezsuita misszió Kínában*. Akadémiai, Budapest, 2004.
- Várszegi 2000.** Várszegi Asztrik: Békés Gellért - en Kriszto. *Vigília*, 65. (2000), 1. 37–40.
- Vasconcellos Vilas Boas 2012.** Vasconcellos Vilas Boas, Carolina: *Boroma – patrimônio e transformação*. In *Atas do congresso internacional saber tropical em Moçambique: história, memória e ciência*. Lisboa, 24–26 outubro de 2012. <https://2012congressomz.files.wordpress.com/2013/08/t06c11.pdf> (a letöltés időpontja: 2024. 02. 22.)
- Vay 1906.** Vay Péter: *Kelet császárai és császárságai*. Franklin-Társulat, Budapest, 1906.
- Vay 1908.** Vay Péter: *Kelet művészete és műúzlése*. Franklin-Társulat, Budapest, 1908.
- Vay 1910.** Vay Péter: *Amerikai naplókivonatok, útijegyzetek, levéltöredékek*. Franklin-Társulat, Budapest, 1910.
- Vay 1918.** Vay Péter: *A keleti féltéken*. Franklin-Társulat, Budapest, 1918.
- Vízi 2019.** Magyar jezsuiták nyomában a Távols-Keleten, interjú Vízi Elemér SJ tartományfőnökkel. *jezsuita.hu*, 2019. 01. 18. <https://jezsuita.hu/mikent-lett-kaszap-istvan-peldakep-a-fulop-szigeteken/> (a letöltés időpontja: 2024. 02. 22.)
- Waterhouse 2018.** Waterhouse, Robert (ed.): *Their Safe Haven: Hungarian artists in Britain from the 1930s*. Baquis Press, Manchester, 2018.
- Weber 2016.** Weber Francis J.: Artist Isabel Piczek ‘prayed her way’ through long, productive life. *Angelus News*, 2016. 10. 12. <https://angelusnews.com/voices/artist-isabel-piczek-prayed-her-way-through-long-productive-life/> (a letöltés időpontja: 2024. 02. 22.)
- Willsdon–Millar 2021.** Willsdon, Clare – Millar, Gordon: *Murals & mosaics: George Mayer-Martón*. Baquis Press, Manchester, 2021.
- Zágorhidi 2019.** Zágorhidi Czigány Balázs: Szabó Szádok visszaemlékezései a Szent Domonkos Rend Birodalmi Rendtartományának reformjáról (1857–1905). In Somorjai Ádám (szerk.): *Laborator assiduus: a 70 éves Zombori István köszöntése*. MTA BTK TTI, Budapest, 2019. 237–249.
- Zajta 2016.** Zajta Loránd: Brentán Károly hittérítói és tudományos tevékenysége a Perui Alkírláság területén. *Világtörténet*, 38. (2016), 2. 229–257.